

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра менеджменту

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВК 02 “Управління витратами”

Спеціальність	073 "Менеджмент"	_____
		(шифр і назва спеціальності)
Освітня програма	"Менеджмент"	_____
		(назва спеціалізації)
Факультет	Документальних комунікацій, менеджменту, технологій та фізики	_____
		(назва факультету)

Робоча програма з навчальної дисципліни “Управління витратами” для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 073 „Менеджмент” освітньою програмою “Менеджмент”

Мова навчання: українська

Розробник: Юхименко-Назарук І.А., професор кафедри менеджменту, д.е.н., професор
Мединська Т.І., доцент кафедри менеджменту, к.е.н., доцент

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри менеджменту

Протокол від “31” серпня 2020 року № 8

Завідувач кафедри менеджменту Микитин Т.М.

Робочу програму схвалено навчально-методичною комісією факультету

Протокол від “1” вересня 2020 року № 1

Голова навчально-методичної комісії Дейнега І.О.

© І.А. Юхименко-Назарук 2020

© Т.І. Мединська 2020

© РДГУ, 2020

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 4	Галузь знань <i>07 „Управління та адміністрування”</i>	Вибіркова	
Модулів 2	Спеціальність <i>073 „Менеджмент”</i>	Рік підготовки:	
Змістових модулів 2		1-й	1-й
ІНДЗ -		Семестр	
Загальна кількість годин 120		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних 3,0 самостійної роботи здобувачів вищої освіти 3,27	Освітній ступінь: магістр	20 год.	6
		Практичні, семінарські	
		20 год.	6
		Лабораторні	
		–	–
		Самостійна робота	
		80 год.	108 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Місце навчальної дисципліни “Управління витратами” в системі професійної підготовки фахівця визначається основними задачами даного курсу, які передбачають наступне: засвоєння студентами теоретичних положень щодо сутності витрат і результатів виробництва та їх зіставлення між собою, що дає змогу оцінити ефективність роботи підприємства, а також отримання навичок вирішення конкретних завдань з впровадження та застосування сучасних технологій управління витратами.

Метою викладання дисципліни “Управління витратами” є надання студентам ґрунтовних знань щодо сутності та класифікації витрат; підходів до ідентифікації витрат; процесу управління витратами на підприємстві, що передбачає планування витрат, організацію центрів відповідальності та їх мотивування на економію витрат, контролювання та регулювання витрат; резервів зниження витрат; оптимізації операційної системи підприємства за критерієм витрат.

Завданнями вивчення дисципліни є наступні:

–засвоєння теорії управління витратами та наукових засад системи управління витратами підприємства;

–аналіз ключових проблем планування, нормування і прогнозування витрат підприємства, за допомогою розробки планів, системи норм, прогнозів та розрахунків;

–оволодіння знаннями про систему обліку і калькулювання витрат на підприємстві;

–вивчення системи управління витратами, її принципів, функцій та методів для підвищення організації оперативних дій;

–визначення розмірів витрат на різних стадіях життєвого циклу продукції;

–обґрунтовувати взаємозв'язок між витратами та якістю продукції (послуг);

–розрахунок показників ефективності управління витратами для оптимізації виробничої діяльності та підвищення ефективності управління витратами;

–підготовка студентів до активної участі в прийнятті управлінських рішень, щодо ефективного розподілу та функціонування витрат.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми в результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні володіти наступними елементами компетентності:

знати:

- теоретичні основи управління витратами;

- основи складові, принципи і функції управління витратами та їх взаємодію;

- склад і характеристику витрат і напрямки їх формування;

- різновиди та характеристику центрів відповідальності витрат;

- поняття, види та методику калькулювання витрат;

- сутність та структуру планування витрат та методику його розрахунку;

- практичне значення обліку та аналізу витрат на підприємстві;
  - методологію розрахунку собівартості продукції (послуг);
  - розрізняти напрямки контролю в управлінні витратами та їх специфіку;
  - технологію прийняття господарських рішень в системі управління витратами;
  - основні вимоги до управління витратами на забезпечення якості продукції (послуг);
- вміти:*
- розуміти та оцінювати складну систему принципів та методів управління витратами;
  - розрізняти витрати за структурою та характером реагування;
  - проводити планування, нормування і прогнозування витрат;
  - аналізувати ключові проблеми регулювання витрат підприємства;
  - обґрунтовувати необхідність обліку і калькулювання собівартості за напрямками витрат;
  - проводити розрахунки собівартості продукції (послуг) для максимізації прибутку підприємства;
  - виконувати облік та аналіз витрат за місцями їх виникнення та відхиленням від центрів витрат;
  - розуміти методичку управління різними видами витрат підприємства;
  - розробляти методичні підходи до системного управління витратами на підприємствах авіаційної галузі;
  - застосовувати заходи щодо ефективності проведення контролю за управлінням витратами;
  - обґрунтовувати напрямки та методи організації прийняття господарських рішень в системі управлінні витратами;
  - виконувати різноманітні завдання для аналізу та оптимізації управління витратами та ефективності виробництва;
  - визначати витрати на забезпечення якості продукції (послуг);
  - володіти методикою комплексного управління витратами у сучасних ринкових умовах в Україні.

професійні, світоглядні і громадянські якості:

- здатність використовувати знання, вміння та навички для теоретичного та практичного освоєння проблем, організовувати, реалізовувати, презентувати відповідні наукові дослідження;
- ґрунтовні знання класичного та сучасного наукового інструментарію дослідження соціально-економічних явищ та процесів у різних сферах діяльності;
- здатність організовувати та проводити дослідження, використовуючи сучасну методологію;
- здатність застосовувати одержані знання з різних предметних сфер спеціальності для формулювання нових теоретичних трактувань і положень, практичних адресних рекомендацій і пропозицій;
- здатність виявляти та розуміти причинно-наслідкові зв'язки між економічними явищами та процесами, ідентифікувати та оцінювати фактори

впливу;

– ґрунтовні знання особливостей, інструментарію, новітніх напрямків та здатність формувати ефективну сучасну систему світоглядних господарських зв'язків.

Згідно освітньо-професійної програми “Менеджмент” за спеціальністю 073 “Менеджмент” другого (магістерського) рівня вищої освіти у здобувачів вищої освіти в процесі вивчення дисципліни мають бути сформовані наступні компетентності:

загальні:

- ЗК1. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні;

фахові:

- СК4. Здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів організації;

- СК9. Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію.

3. Очікувані результати навчання, що базуються на результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою:

- Р1. Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах

- Р3. Проектувати ефективні системи управління організаціями;

- Р13. Вміння планувати і здійснювати інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення організації (підрозділу).

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Теоретичні основи управління витратами

Тема 1. Загальна характеристика витрат

Поняття «витрати». Витрати як процес формування і використання ресурсів. Різновиди витрат. Витрати у натуральному і грошовому вимірі. Грошові видатки і витрати, що формують вартість продукції. Витрати і собівартість продукції.

Класифікація витрат і її практичне значення. Різноманітність витрат і їх групування за певними ознаками. Сумарні витрати підприємства і витрати на одиницю продукції. Середні та граничні (маржинальні) витрати. Прямі та непрямі витрати. Змінні та постійні витрати, їх різновиди, методи розмежування їх. Регульовані та нерегульовані витрати для певного рівня управління. Явні та неявні (альтернативні) витрати. Практичне застосування класифікації витрат в управлінні їх динамікою і прийнятті господарських рішень.

Структура витрат і фактори, що її визначають. Різні напрями визначення структури витрат та їх практичне значення. Видова (елементна) структура витрат, її особливості в різних галузях економіки. Вплив співвідношення

прямих і непрямих витрат на точність калькулювання. Структура витрат залежно від їх реакції на масштаби ділової активності, використання її для обґрунтування підприємницьких рішень. Зміна структури витрат під впливом технічних, організаційних, економічних факторів.

Тема 2. Система управління витратами

Функції і побудова системи управління витратами. Управління витратами як процес цілеспрямованого формування витрат за їх видами, місцями і носіями за постійного контролю їх рівня та стимулювання зниження. Важливість обґрунтування рівня витрат і контролю формування їх за центрами відповідальності. Функціональний аспект системи управління витратами: нормування, планування, облік, аналіз витрат, стимулювання їх зниження. Організаційна система управління витратами на підприємствах.

Формування планових і фактичних витрат. Особливості обчислення планових і фактичних витрат, його роль в управлінні підприємством та обґрунтуванні господарських рішень. Управлінський і фінансовий (фіскальний) аспекти формування витрат. Зміст і порядок розроблення плану витрат, його нормативна база. Порядок обліку витрат і вдосконалення його згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Витрати як база ціни і фактор прибутковості. Об'єктивна умова виробництва — відшкодування витрат виробника шляхом продажу продукції на ринку. Собівартість продукції як база ціни та її нижня межа. Особливості нижньої межі ціни у короткостроковому і довгостроковому періодах. Залежність прибутку від рівня витрат. Особливості впливу змінних і постійних витрат на величину прибутку. Мінімізація витрат, пов'язаних з основною діяльністю підприємства, - важливий фактор забезпечення його прибутковості. Внутрішні ціни підприємства та їх роль у формуванні витрат і прибутку підрозділів.

Тема 3. Формування витрат за місцями і центрами відповідальності

Місця витрат і центри відповідальності. Поняття «місця витрат». Ієрархічна структура місць витрат на підприємстві. Центри відповідальності за витрати (центри витрат) і центри прибутку. Мета диференціації витрат за місцями їх формування і центрами відповідальності: контроль витрат, персоніфікація відповідальності за їх рівень, підвищення точності обчислення витрат за їх носіями. Вимоги до організації центрів відповідальності: гомогенність результатів, можливість однозначного обчислення витрат, наявність персональної відповідальності за регульовані витрати. Функціональний і територіальний критерії організації центрів відповідальності.

Кошториси підрозділів. Склад витрат в місцях їх формування різного ієрархічного рівня. Прямі та загальні, регульовані та нерегульовані витрати підрозділів. Методика складання кошторисів підрозділів різного функціонального призначення: основних (дільниць, цехів), допоміжних, обслуговуючих. Особливості кошторисів виробничих підрозділів за

напівфабрикатного і безнапівфабрикатного методів обчислення витрат. Ціни на продукцію і послуги внутрішньоопераційних підрозділів, їх різновиди та умови застосування. Гнучкі кошториси підрозділів.

Розподіл витрат допоміжних та обслуговуючих підрозділів за складання кошторисів. Взаємозв'язок підрозділів підприємства. Особливості діяльності допоміжних і обслуговуючих підрозділів, система їх зв'язків у формі надання взаємних послуг. Проблема розподілу витрат допоміжних і обслуговуючих підрозділів між підрозділами основного виробництва. Методи розподілу витрат: методи прямого, повторного розподілу, метод системи рівнянь. Особливості та сфера застосування окремих методів розподілу витрат допоміжних і обслуговуючих підрозділів.

Тема 4. Методичні основи обчислення собівартості окремих виробів

Роль і методи калькулювання. Роль калькулювання в управлінні витратами. Калькуляційні одиниці (носії витрат) на підприємстві. Проектно-кошторисні, планові, нормативні, фактичні калькуляції, їх призначення і зв'язок. Залежність точності калькулювання від частки прямих витрат у загальній їх сумі. Калькулювання на основі неповних і повних витрат. Залежність методів б калькулювання від особливостей виробництва продукції. Специфіка калькулювання в одно-, багатопродуктовому виробництві, у виробництві з комплексною переробкою сировини. Обчислення собівартості одиниці продукції в однопродуктовому, одно- і багатостадійному виробництві.

Калькулювання у багатопродуктовому виробництві. Диференціація витрат на прямі та непрямі калькуляційні статті щодо кожної калькуляційної одиниці. Статті прямих витрат і методика обчислення їх. Проблеми розподілу непрямих (загальних) витрат між різними виробами. Бази розподілу непрямих витрат й умови застосування їх. Розподіл загальновиробничих витрат. Методи розподілу адміністративних витрат і витрат на збут у разі калькулювання за повними витратами.

Калькулювання у комплексних (сумісних) виробництвах. Особливості підприємств з комплексною переробкою сировини. Основні та супутні продукти у комплексних виробництвах. Загальний технологічний процес і загальні витрати до моменту відокремлення продуктів. Прямі витрати на стадіях переробки окремих продуктів. Порядок розроблення калькуляцій.

Проблема розподілу загальних витрат між спільно виготовлюваними продуктами. Методи такого розподілу і його суб'єктивний характер. Розподіл загальних витрат на основі єдиного натурального показника обсягу виробництва. Недоліки та обмеженість застосування цього методу. Метод розподілу витрат за допомогою індивідуальних коефіцієнтів розподілу загальних витрат.

Прогнозування собівартості продукції на етапах її розроблення та освоєння виробництва. Відсутність нормативної бази для визначення собівартості продукції на етапах її розроблення та необхідність застосування методів приблизних обчислень. Параметричні методи визначення собівартості виробів та умови застосування їх. Методи: питомих показників, баловий,

кореляційний, агрегатний. Застосування експертних оцінок і методу структурної аналогії собівартості. Залежність собівартості нових складних виробів від ступеня освоєння виробництва. Закономірність динаміки собівартості виробу на етапі освоєння виробництва, використання її для прогнозування рівня витрат.

Тема 5. Контроль витрат і стимулювання економії ресурсів

Облік і звітність як елементи контролю витрат. Роль контролю витрат у підтриманні режиму економії. Організаційна побудова системи обліку витрат і руху матеріальних цінностей. Диференціація і повнота обліку регульованих витрат за місцями їх формування. Оснащеність місць витрат засобами обліку безперервних ресурсів (електроенергії, води, пари, газу, стиснутого повітря тощо). Періодичність і форми звітності.

Методи контролю витрат. Порівняння фактичних витрат з плановими. Умови порівнянності фактичних і планових витрат за певний період. Необхідність перерахування планових витрат на фактичний обсяг продукції. Особливості контролю рівня витрат за нормативної системи обліку (стандарт-кост). Облік та аналіз відхилень фактичних витрат від нормативних за центрами відповідальності.

Стимулювання економії ресурсів. Необхідність стимулювання персоналу підприємства щодо економного використання ресурсів і оптимальних витрат. Форми стимулювання залежно від величини економії, яку можна спрямувати на преміювання за зниження витрат. Розподіл премії між учасниками заходу з економії витрат.

Змістовий модуль 2

Функціонально-методичні аспекти управління витратами

Тема 6. Аналіз системи “витрати-випуск-прибуток” як інструмент обґрунтування виробничо-маркетингових рішень

Сутність і передумови аналізу системи «витрати-випуск-прибуток» (CVP). Зв'язок витрат, обсягу виробництва (операційної діяльності) та прибутку. Економічне значення моделювання та аналізу цього співвідношення. Спрощена модель лінійних співвідношень за CVP-аналізу та графічна інтерпретація її. Показники, що обчислюються та аналізуються за CVP-аналізу. Розподіл витрат на змінні та постійні. Роль маржинального прибутку в аналізі та прийнятті рішень.

Аналіз рівноваги та безпеки операційної діяльності. Вплив постійних витрат на прибутковість діяльності підприємства. Рівноважний (беззбитковий) обсяг операційної діяльності (виробництва). Визначення беззбиткового обсягу операційної діяльності у натуральному і грошовому вимірі. Беззбитковість і безпека діяльності підприємства та його підрозділів. Обчислення рівня економічної безпеки підприємства.

Залежність прибутку від операційної активності та структури витрат. Значення управління прибутком і факторами його формування. Визначення

рівня операційної активності (обсягу виробництва), що забезпечує цільовий прибуток. Залежність прибутку від операційної активності. Операційний ліверидж (важіль), визначення його та застосування в оперативному аналізі.

Тема 7. Оптимізація операційної системи підприємства за критерієм витрат

Оптимізація запасів і матеріальних потоків. Роль матеріальних витрат у формуванні вартості продукції і прибутку. Витрати на поставку і зберігання матеріалів на складі, їх залежність від величини та інтервалів поставки. Втрати (неотриманий прибуток) через відволікання коштів у виробничі запаси. Мінімізація витрат на поставку і зберігання матеріалів через визначення оптимальних партій поставки і величини запасів. Методи оцінювання матеріалів у запасах за відпускання їх у виробництво, на продаж та іншого вибуття. Сутність та умови ефективного застосування методів оцінювання: за собівартістю перших надходжень (FIFO), за собівартістю останніх надходжень (LIFO), за середньозваженою і нормативною собівартістю, ідентифікованою собівартістю і ціною продажу.

Адаптація операційної системи до зміни її завантаження. Необхідність відповідності структури і режиму роботи операційної системи певному обсягу діяльності. Мінливість ділової активності та потреба адаптації до нового рівня завантаження. Експлуатаційні витрати як критерій адаптації операційної системи до зміни завантаження. Параметри, форми і механізм адаптації основного устаткування.

Обґрунтування форми забезпечення операційної системи устаткуванням. Необхідність придбання устаткування у разі заміни його та розширення обсягу операційної діяльності. Альтернативи придбання устаткування - купівля (за рахунок власних коштів, кредиту), лізинг. Сумарні дисконтовані витрати як критерій вибору форми придбання устаткування. Обчислення поточних (дисконтованих) витрат за порівнянними альтернативними варіантами. Особливості обчислення лізингових платежів.

Тема 8. Системи і методи обліку затрат на виробництво та їх вплив на управління витратами

Системи і методи обліку затрат на виробництво і їх загальна характеристика. Управління виробничими затратами в умовах використання вітчизняних методів обліку затрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції. Сучасні моделі обліку витрат на виробництво.

Зв'язок витрат виробництва з його ефективністю. Показники ефективності управління витратами та їх характеристика. Оптимізація виробничої діяльності за критерієм витрат. Напрями підвищення ефективності управління витратами.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	Всього	в тому числі			Всього	в тому числі		
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи управління витратами								
Тема 1. Загальна характеристика витрат	16	2	2	12	16	0,5	0,5	15
Тема 2. Система управління витратами	16	2	2	12	16	0,5	0,5	15
Тема 3. Формування витрат за місцями і центрами відповідальності	15	3	3	9	14	0,5	0,5	13
Тема 4. Методичні основи обчислення собівартості окремих виробів	14	3	3	8	13	0,5	0,5	12
Разом за змістовим модулем	61	10	10	41	59	2	2	55
Змістовий модуль 2 Функціонально-методичні аспекти управління витратами								
Тема 5. Контроль витрат і стимулювання економії ресурсів	16	3	3	10	15	1	1	13
Тема 6. Аналіз системи “витрати-випуск-прибуток” як інструмент обґрунтування виробничо-маркетингових рішень	13	2	2	9	15	1	1	13
Тема 7. Оптимізація операційної системи підприємства за критерієм витрат	16	3	3	10	15	1	1	13
Тема 8. Системи і методи обліку затрат на виробництво та їх вплив на управління витратами	14	2	2	10	16	1	1	14
Разом за змістовим модулем	59	10	10	39	61	4	2	53
Усього годин	120	20	20	80	120	6	6	108

6. Теми семінарських занять

Не передбачено

7. Теми практичних занять

№ з/п	Мод.	Тема	Кількість годин	
			Денна ф.	Заочна ф.
1	1	Тема 1. Сутність та класифікація витрат підприємства <i>Програма заняття:</i> 1. Сутність та роль витрат у функціонуванні підприємства 2. Класифікація витрат і її практичне значення 3. Структура витрат і фактори, що її визначають	2	2
2		Тема 2. Аналіз системи управління витратами <i>Програма заняття:</i> 1. Функціональний аспект системи управління витратами 2. Формування планових і фактичних витрат 3. Методи формування витрат 4. Витрати як база ціни і фактор прибутковості	2	2
3		Тема 3. Формування витрат за місцями і центрами відповідальності <i>Програма заняття:</i> 1. Місця формування витрат і центрів відповідальності 2. Кошториси центрів відповідальності і підприємства в цілому. 3. Розподіл витрат допоміжних та обслуговуючих підрозділів при складанні кошторисів.	2	2
4		Тема 4. Методичні основи обчислення собівартості окремих виробів <i>Програма заняття:</i> 1. Роль і методи калькуляції. 2. Особливості калькуляції в одно- і багатопродуктовому виробництвах. 3. Калькуляція у комплексних (сумісних) виробництвах. 4. Прогнозування собівартості продукції на етапах її розробки та освоєння виробництва.	2	2
5		Тема 5. Механізм контролю витрат і стимулювання економії ресурсів 1. Облік і звітність як елементи контролю витрат. 2. Методи контролю витрат. 3. Стимулювання економії ресурсів.	2	2
6		Тема 6. Аналіз системи «витрати-випуск-прибуток» у діяльності менеджера <i>Програма заняття:</i> 1. Сутність і передумови аналізу системи «витрати-випуск-прибуток» (ВВП) 2. Аналіз рівноваги та безпеки операційної діяльності 3. Залежність прибутку від операційної активності та	2	2

		структури витрат.		
7	2	Тема 7. Операційна система підприємства за критерієм витрат <i>Програма заняття:</i> 1. Сутність і форми адаптації операційної системи 2. Механізм адаптації устаткування виробничих систем 3. Обґрунтування форми забезпечення операційної системи устаткуванням	2	2
8		Тема 8 Система і методики обліку затрат на виробництво продукції <i>Програма заняття:</i> 1. Оптимізація запасів та інтервалів поставки матеріалів 2. Оцінка руху виробничих запасів та його вплив на собівартість продукції	2	2
9		Тема 9. Ефективність управління витратами на підприємстві та аналіз ефективності його діяльності 1. Зв'язок витрат виробництва з його ефективністю 2. Показники ефективності управління витратами та їх характеристика. 3. Оптимізація виробничої діяльності за критерієм витрат 4. Напрями підвищення ефективності і управління витратами	2	2
10		Тема 10. Підвищення прибутковості виробництва через призму виробничих витрат	2	2
Всього			20	20

8. Теми лабораторних занять

Не передбачено

9. Самостійна робота

Самостійна робота здобувача вищої освіти над засвоєнням навчального матеріалу з навчальної дисципліни може виконуватись у бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах та передбачає:

- опрацювання лекційного матеріалу – 30 годин;
- підготовку до практичних занять – 24 годин;
- підготовка до модульних контрольних робіт – 6 годин;
- вивчення матеріалу програмного курсу, що винесений на самостійне опрацювання – 20 годин.

Питання курсу, що винесені на самостійне опрацювання

№ з/п	Питання курсу	Кількість годин	
		Денна ф.	Заочна ф.
1.	Економічна сутність витрат підприємства, охарактеризуйте їх різновиди	8	11
2.	Основні законодавчі та нормативно-правові документи, що регламентують склад витрат та визначають собівартість продукції	8	12
3.	Мета створення запасів матеріалів на підприємстві, собівартість продукції	8	10
4.	Класифікація поточних витрат підприємства	8	12
5.	Аспекти структури витрат, які мають практичне значення	8	10
6.	Витрати, які відносять до прямих, і які - до непрямих. Приклади	8	10
7.	Охарактеризуйте релевантні та нерелевантні витрати	8	10
8.	Охарактеризуйте терміни “собівартість продукції”, “повна собівартість продукції”	8	10
9.	Управління інноваційними витратами	8	12
10.	Зв'язок управління витратами підприємства і його ефективністю	8	11
Разом		80	108

10. Індивідуальні завдання

Індивідуальна робота здобувачів вищої освіти виступає формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для найбільш повної реалізації творчих можливостей останніх через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.

Теми для написання рефератів

(обираються згідно двох останніх цифр залікової книжки)

1. Методи визначення собівартості продукції.
2. Калькулювання продукції сільського господарства.
3. Необхідність управління витратами підприємства.
4. Основні напрями зниження витрат в ринкових умовах.
5. Трансакційні витрати.
6. Грошове відображення витрат виробничих факторів, необхідних для здійснення підприємством своєї виробничої діяльності.
7. Валові витрати виробництва і обігу.
8. Витрати з організації виробництва та управління.
9. Граничний (маржинальний) ресурс.

10. Граничний (маржинальний) продукт.
11. Граничні витрати.
12. Собівартість продукції та її види.
13. Класифікація витрат на виробництво продукції в сільському господарстві.
14. Характеристика класифікаційних ознак витрат.
15. Характеристика показників собівартості продукції та послідовність її визначення.
16. Методи визначення собівартості продукції аграрних підприємств.
17. Що ви розумієте під поняттями “прямі витрати” і “непрямі витрати”? Назвіть найбільш важливі складові цих витрат.
18. Об’єкт визначення собівартості в тваринництві.
19. Розкрийте методику визначення собівартості продукції зерновиробництва.
20. Обґрунтуйте основні напрямки зниження собівартості продукції в сучасних умовах.
21. Розкрийте особливості та відмінні риси постійних та змінних витрат.
22. Ознаки, за якими класифікують витрати, що входять до собівартості продукції.
23. Визначте, які витрати входять до собівартості продукції.
24. Визначте економічну сутність поточних витрат підприємства, їх склад.
25. Розкрийте економічну сутність собівартості продукції як економічної категорії.
26. Показники, які характеризують ефективність роботи підприємства.

11. Методи навчання

- МН1 – словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо);
- МН2 – практичний метод (практичні заняття);
- МН3 – наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);
- МН4 – робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату);
- МН5 – відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп’ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);
- МН6 – самостійна робота (розв’язання завдань).

12. Методи оцінювання

- МО2 – усне або письмове опитування;
- МО3 – колоквиум;
- МО4 – тестування;
- МО5 – командні проєкти;
- МО6 – реферати, есе;
- МО7 – презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- МО8 – презентації та виступи на наукових заходах;
- МО10 – залік.

13. Засоби діагностики результатів навчання (засоби оцінювання та методи демонстрування результатів):

- стандартизовані тести;
- усне або письмове опитування;
- наскрізні проекти;

- аналітичні звіти, реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- інші види.

14. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73	задовільно	
60-63		
33-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

15. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

При складанні заліку

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
модуль 1			модуль 2		модуль 3			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100
8	8	8	8	8	8	8	8	
Модульний контроль - 18				Модульний контроль - 18				

16. Методичне забезпечення

- Методичне забезпечення з дисципліни складається з наступних складових:
- інтерактивного комплексу навчально-методичного забезпечення дисципліни;
  - конспекту лекцій на паперовому та електронному носіях;
  - практикуму з дисципліни та методичних вказівок до практичних занять на паперовому і електронному носіях;
  - матеріалів для демонстрування за допомогою технічних засобів навчання (слайдів, відео- та аудіозаписів);
  - завдань і методичних вказівок для самостійної роботи здобувачів вищої освіти;
  - переліку завдань (запитань) для проміжного та підсумкового контролю рівня знань здобувачів вищої освіти.

Методи навчання

1. Лекції проводяться з використанням демонстраційного матеріалу, технічних засобів навчання і супроводжуються демонстрацією за допомогою проектора елементів лекційного матеріалу (схем, таблиць і т. ін.) на прозорих плівках.

2. Практичні заняття проводяться із залученням здобувачів вищої освіти до дискусійних питань, командної роботи, ситуаційних вправ, експрес-опитування, тестування, обговорення загального і в групах, виконання практичних кейсів і задач, використанням ТЗН, ПК та відповідного програмного забезпечення.

Методи контролю

1. Поточний контроль знань здійснюється шляхом тестування, усного і письмового опитування, експрес-опитування.

2. На практичних заняттях контроль забезпечується перевіркою своєчасно оформлених і зданих звітів, рефератів, індивідуальних науково-дослідних робіт.

3. Оцінка модульних контрольних робіт.

4. Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену.

17. Питання для підготовки до підсумкового контролю

1. Витратомісткість господарської діяльності та її галузеві особливості.
2. Моделювання оптимальної структури витрат.
3. Оптимізація в системі управління витратами.
4. Методи мінімізації витрат.
5. Економічна політика в системі управління витратами.
6. Державне регулювання внутрішньогосподарських витрат підприємства.
7. Організаційно-економічні фактори формування витрат.
8. Технічні фактори формування витрат.
9. Методичні підходи до диференціації витрат.
10. Витратний метод ціноутворення.
11. Підприємницькі рішення в умовах управління витратами.
12. Економічна оцінка ефективності управління витратами підприємства.

13. Місце управління витратами в системі управлінських рішень підприємства.
14. Об'єктні особливості планування витрат.
15. Нормування витрат.
16. Собівартість продукції як база ціни.
17. Короткострокова та довгострокова цінова політика і витрати підприємства.
18. Функціональний критерій організації та контролю витрат.
19. Методи розподілу витрат.
20. Інформаційна база, мета та завдання планування витрат.
21. Витрати як об'єкт фінансового планування.
22. Інформаційна база оцінки та планування матеріальних затрат.
23. Інформаційна база оцінки та планування інших операційних витрат.
24. Економічна необхідність та умови забезпечення точності калькулювання.
25. Залежність методів калькулювання від функціональних особливостей виробництва.
26. Нормативна база калькулювання витрат та необхідність її удосконалення.
27. Застосування експертних оцінок та аналогії собівартості виробництва.
28. Динамічні моделі собівартості виробництва в сучасних економічних умовах.
29. Нормативна база для визначення собівартості продукції.
30. Метод питомих показників калькуляції витрат.
31. Застосування експертних оцінок і методу структурної аналогії собівартості продукції.
32. Макроекономічні фактори формування динаміки собівартості продукції.
33. Залежність собівартості продукції від ступеня освоєння виробництва.
34. Трендові моделі динаміки собівартості виробництва продукції.
35. Організаційна побудова системи обліку витрат і руху матеріальних цінностей.
36. Особливості контролю рівня витрат за нормативної системи обліку.
37. Стимулювання економії ресурсів та витрат на підприємстві.
38. Економічне обґрунтування витрат підприємства.
39. Витрати в умовах кредитування та лізингу.
40. Методи розрахунку дисконтованих витрат.
41. Амортизаційні витрати та політика підприємства.
42. Взаємозв'язки обсягів виробництва, ділової активності та витрат підприємства.
43. Порівняння фактичних та планових витрат.
44. Перерахування фактичних витрат і планового обсягу виробництва.
45. Характеристика оптимальних витрат ресурсів.
46. Економія ресурсів та матеріальне стимулювання.
47. Роль матеріальних витрат у формуванні вартості продукції.

48. Мінімізація витрат поставки і зберігання матеріалів.
49. Методи оцінювання матеріальних витрат.
50. Особливості підприємницької активності витрат.
51. Параметри, форми і механізм адаптації основного устаткування.
52. Експлуатаційні витрати як критерій адаптації операційної системи до зміни її завантаження.
53. Сумарні, дисконтовані витрати як критерій вибору форми придбання устаткування.
54. Особливості обчислення лізингових платежів.
55. Обґрунтування форми придбання устаткування за критерієм витрат.

18. Рекомендована література

Базова

1. Артамонова Н.С. Управління витратами: навч. посіб. / Н. С. Артамонова, М. О. Акулюшина. К.: ЦУЛ, 2018. 116 с.
2. Біла О. Г. Управління витратами підприємства: теорія та практика: монографія / О. Г. Біла, І. Л. Боднарюк, Т. В. Мединська. – Львів: Видво ЛКА, 2012. 200 с.
3. Грещак М.Г. Управління витратами: навч.-метод. посіб. / М. Г. Грещак, О. С. Коцюба. 2-е вид. К.: КНЕУ, 2015. 131 с.
4. Данилко В.К. Управління витратами: навч. посіб. / В. К. Данилко, О. М. Кушніренко, К. С. Марченко. 2-е вид. К.: Каравела, 2018. 216 с.
5. Іванюта П.В. Управління ресурсами і витратами: навч. посібник / П.В. Іванюта, О. П. Лугівська; за ред. С. М. Іванюти. 2-ге вид. К.: ЦУЛ, 2011. 320 с.
6. Кузьмін О.Є. Управління витратами: навч. посіб. / О. Є. Кузьмін, М. О. Данилюк. ІваноФранківськ: Симфонія форте, 2014. 264 с.
7. Кузьмін О.Є. Управління витратами на підприємствах: навч. посіб. / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, У.І. Когут. Львів: Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2014. 244 с.
8. Латишева О.В. Управління витратами та ціноутворення: теорія та практика: підруч. / О.В. Латишева. Краматорськ: ДДМА, 2018. 375 с.
9. Погорелов Ю. С. Управління витратами підприємства: навч. посібник / Ю. С. Погорелов, Л.М. Христенко, А.А. Алейніков, Г.А. Макухін; заг. ред Г.В. Козаченко. Луганськ: Вид-во “Ноулідж”, 2011. 628 с.
10. Управління витратами: навч. посіб. / М.Г. Грещак, В.М. Гордієнко, О.С. Коцюба та ін.; за заг. ред. М.Г. Грещака. 2-е вид. К.: КНЕУ, 2018. 264 с.
11. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2002. 656 с.
12. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: монографія / А. В. Череп. Ч. 1. 2-ге вид. Х.: ІНЖЕК, 2007. 368 с.
- Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: монографія / А. В. Череп. Ч. 2. 2-ге вид. Х.: ІНЖЕК, 2007. 360 с.
9. Чорна М. В. Управління витратами: навч. посіб. / М.В. Чорна, П.В. Смірнова, Р.М. Бугріменко. К.: КНЕУ, 2017. 166 с.

Допоміжна

1. Васильців Т.Г. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій / Т.Г. Васильців, Т.А. Городня, Р.Л. Лупак // Інтелект ХХІ. 2017. Вип. 1. С. 52-57.
2. Голов С. Ф. Управлінський облік: підруч. / С. Ф. Голов. К.: ЦНЛ, 2018. 400 с.
3. Іванюта П. В. Управління ресурсами і витратами: навч. посіб. / П.В. Іванюта, О.П. Лугівська. 2-ге вид. К.: ЦУЛ, 2014. 320 с.
4. Куцик В. І. Моделювання конкурентних позицій підприємств реального сектора економіки на внутрішньому ринку / В. І. Куцик, Р. Л. Лупак // Бізнес-Інформ. 2017. № 12. С. 244-249.
5. Куцик В. І. Інструменти підвищення ефективності управління формуванням та використанням прибутку в цілях капіталізації підприємства / В. І. Куцик, Р. Л. Лупак, М. А. Годованюк // Бізнес Інформ. 2017. № 1. С. 167-171.
6. Лупак Р.Л. Ключові фактори успіху як системна умова забезпечення конкурентоспроможності підприємств / Р.Л. Лупак, О. І. Юсипович, Г.Р. Лаба // Економічний форум. 2019. №2. С. 167-171.
7. Лупак Р. Л. Розвиток підприємництва в умовах імпортонасичення внутрішнього ринку України / Р. Л. Лупак // Підприємництво і торгівля: зб. наук. пр. Львів, 2018. Вип. 22. С. 136-142.
8. Огійчук М. Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підруч. / Л.О. Сколотій, М. І. Еленкова та ін. 7-ме вид., перероб. і допов. К.: Алерта, 2016. 1040 с.
9. Партин Г. О. Фінансовий контролінг: навч. посіб. / Г. О. Партин, Р. І. Задерецька. Львів: Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2015. 232 с.
10. Чебанова Н. В. Управлінський облік: навч. посіб. / Н.В. Чебанова, Л.Є. Ревуцька. Харків: УкрДУЗТ, 2016. 218 с.
11. Яркіна Н.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / Н.М. Яркіна. 2-ге перероб. і доп. К.: Вид-во Ліра-К, 2017. 600 с.

19. Інформаційні (інтернет) ресурси

1. Національна бібліотека України ім. В. Вернадського НАН України: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Львівська наукова бібліотека ім. Стефаника НАН України. – м. Львів, вул. Стефаника, 2. Тел.: 274-43-72 <http://www.lsl.lviv.ua>.
3. Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Статистична служба Європейської комісії (Євростат): www.europa.eu.int.
5. *Періодичні видання (журнали, тижневики):*
  - Актуальні проблеми економіки: <http://eco-science.net/Arhive.html>.
  - Економіка України: <https://journals.ua/business/ekonomika-ukrainy-ukrainskiy>.
  - Ефективна економіка: www.economy.nayka.com.ua.
  - Економіка, фінанси, право: efr.in.ua/arhiv-nomeriv.
  - Економіст: ua-ekonomist.com.

Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право: <http://zt.knteu.kiev.ua>.

Підприємництво, господарство і право: pgr-journal.kiev.ua.

Фінанси України: fu.minfin.gov.ua.

Проблеми економіки: www.problecon.com.

Бізнес-Інформ: www.business-inform.net.

6. *Збірники наукових праць ЛТЕУ:*

Вісник ЛТЕУ (Економічні науки): <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-ekon>.

Підприємництво і торгівля: <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-torg>.

7. *Сайти мережі Інтернет:*

www.ft.com - Financial Times.

www.businessweek.com - Business Week.

www.economist.com - The Economist.

www.europe.eu.int - Європейський союз.

www.imf.org - Міжнародний валютний фонд.

www.worldbank.org - Світовий банк.

www.wto.org - Світова організація торгівлі. www.portal.euromonitor.com - Євромонітор.

www.uncitral.org - Конференція ООН щодо права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ).

www.iccwbo.org - Міжнародна торговельна палата (МТП).

Робоча програма навчальної дисципліни «Управління витратами»
перезатверджена без змін та доповнень (зі змінами та доповненнями) на 20__ -
20__ навчальний рік на засіданні кафедри менеджменту

Розділ робочої програми навчальної дисципліни	Зміни і доповнення

Протокол від “___” _____ 20__ року № ___
Завідувач кафедри _____ (_____)

Робочу програму схвалено навчально-методичною
комісією факультету Протокол від
“___” _____ 20__ року № ___

Голова навчально-методичної комісії _____ (_____)

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва дисципліни	“Управління витратами”
Загальна кількість кредитів та кількість годин для вивчення дисципліни	<u>4</u> кредити / <u>120</u> годин
Вид підсумкового контролю	залік
Викладач (і)	Юхименко-Назарук Ірина Анатоліївна Мединська Тетяна Ігорівна
Профайл викладача (ів) на сайті кафедри, в соцмережі	https://cutt.ly/SQZxm1u
Е-mail викладача:	iryna.yukhymenkonazaruk@rshu.edu.ua tetiana.medynska@rshu.edu.ua
Посилання на освітній контент дисципліни в CMS Moodle (за наявності) або на іншому ресурсі	https://drive.google.com/drive/folders/17FFJYHVUq9Wdkx-zHKMD1XN_2OsRzBxM?usp=sharing
Мова викладання	українська
Консультації	<i>Очні консультації:</i> к-сть годин і розклад присутності на кафедрі згідно з графіком консультацій <i>Он лайн- консультації:</i> Розклад присутності викладача на спеціальному форумі

Цілі навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни “Управління витратами” є надання студентам ґрунтовних знань щодо сутності та класифікації витрат; підходів до ідентифікації витрат; процесу управління витратами на підприємстві, що передбачає планування витрат, організацію центрів відповідальності та їх мотивування на економію витрат, контролювання та регулювання витрат; резервів зниження витрат; оптимізації операційної системи підприємства за критерієм витрат.

Завданнями вивчення дисципліни є наступні:

- засвоєння теорії управління витратами та наукових засад системи управління витратами підприємства;
- аналіз ключових проблем планування, нормування і прогнозування витрат підприємства, за допомогою розробки планів, системи норм, прогнозів та розрахунків;
- оволодіння знаннями про систему обліку і калькулювання витрат на підприємстві;
- вивчення системи управління витратами, її принципів, функцій та методів для підвищення організації оперативних дій;
- визначення розмірів витрат на різних стадіях життєвого циклу продукції;

–обґрунтовувати взаємозв'язок між витратами та якістю продукції (послуг);

–розрахунок показників ефективності управління витратами для оптимізації виробничої діяльності та підвищення ефективності управління витратами;

–підготовка студентів до активної участі в прийнятті управлінських рішень, щодо ефективного розподілу та функціонування витрат.

Згідно освітньо-професійної програми “Менеджмент” за спеціальністю 073 “Менеджмент” другого (магістерського) рівня вищої освіти у здобувачів вищої освіти в процесі вивчення дисципліни мають бути сформовані наступні **компетентності**:

загальні:

- ЗК1. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні;

фахові:

- СК4. Здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів організації;
- СК9. Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію.

Очікувані **результати навчання**, що базуються на результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою:

- Р1. Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах;
- Р3. Проектувати ефективні системи управління організаціями;
- Р13. Вміння планувати і здійснювати інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення організації (підрозділу).

Передумови вивчення дисципліни для формування програмних результатів навчання та компетентностей

Ефективність засвоєння змісту дисципліни “Управління витратами” значно підвищиться, якщо здобувач вищої освіти попередньо опанував матеріалом таких дисциплін як: “Менеджмент організацій”, “Управління змінами”, “Стратегічний менеджмент”, «Фінансовий менеджмент»

Мотивація здобувачів вищої освіти: Пояснення, наведення прикладів і кейсів, яким чином знання, отримані в університеті, стануть в нагоді здобувачам у майбутньому. Здобувач вищої освіти приходить до навчального закладу для того, щоб стати гарним фахівцем у своїй галузі. Йому відкриваються можливості практичного використання знань. Здобувачу дуже важливо, щоб викладач був його наставником, щоб до нього можна було звернутися за допомогою під час навчального процесу, обговорити хвилюючі і незрозумілі питання. Також не слід забувати і про прояв поваги до здобувачів вищої освіти. Який би він не був, здобувач вищої освіти в будь-якому випадку вимагає до себе відповідного ставлення.

Спільна (групова) діяльність передбачає діяльність здобувачів вищої освіти у складі малочисельних груп (3–5 осіб), яких може бути декілька в одній аудиторії, об'єднаних спільною навчальною метою, в умовах відносин відповідальної взаємозалежності, поєднання контролю за динамікою професійної компетентності з боку викладача з самооцінкою та взаємооцінкою студентів.

Самостійна діяльність здобувачів вищої освіти обов'язкова: виконання домашніх завдань; підготовка до лекцій та занять; *рекомендована:* участь у роботі наукових гуртків, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей тощо; *ініційована:* участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочних та підготовка технічних засобів навчання тощо. За рівнем прояву творчості самостійна робота здобувачів передбачена як *репродуктивна, реконструктивна, евристична та дослідницька.*

Перелік тем

Змістовий модуль 1 Теоретичні основи управління витратами

Тема 1. Загальна характеристика витрат

Поняття “витрати”. Витрати як процес формування і використання ресурсів. Різновиди витрат. Витрати у натуральному і грошовому вимірі. Грошові видатки і витрати, що формують вартість продукції. Витрати і собівартість продукції.

Класифікація витрат і її практичне значення. Різноманітність витрат і їх групування за певними ознаками. Сумарні витрати підприємства і витрати на одиницю продукції. Середні та граничні (маржинальні) витрати. Прямі та непрямі витрати. Змінні та постійні витрати, їх різновиди, методи розмежування їх. Регульовані та нерегульовані витрати для певного рівня управління. Явні та неявні (альтернативні) витрати. Практичне застосування класифікації витрат в управлінні їх динамікою і прийнятті господарських рішень.

Структура витрат і фактори, що її визначають. Різні напрями визначення структури витрат та їх практичне значення. Видова (елементна) структура витрат, її особливості в різних галузях економіки. Вплив співвідношення прямих і непрямих витрат на точність калькулювання. Структура витрат залежно від їх реакції на масштаби ділової активності, використання її для обґрунтування підприємницьких рішень. Зміна структури витрат під впливом технічних, організаційних, економічних факторів.

Тема 2. Система управління витратами

Функції і побудова системи управління витратами. Управління витратами як процес цілеспрямованого формування витрат за їх видами, місцями і носіями за постійного контролю їх рівня та стимулювання зниження. Важливість обґрунтування рівня витрат і контролю формування їх за центрами

відповідальності. Функціональний аспект системи управління витратами: нормування, планування, облік, аналіз витрат, стимулювання їх зниження. Організаційна система управління витратами на підприємствах.

Формування планових і фактичних витрат. Особливості обчислення планових і фактичних витрат, його роль в управлінні підприємством та обґрунтуванні господарських рішень. Управлінський і фінансовий (фіскальний) аспекти формування витрат. Зміст і порядок розроблення плану витрат, його нормативна база. Порядок обліку витрат і вдосконалення його згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Витрати як база ціни і фактор прибутковості. Об'єктивна умова виробництва — відшкодування витрат виробника шляхом продажу продукції на ринку. Собівартість продукції як база ціни та її нижня межа. Особливості нижньої межі ціни у короткостроковому і довгостроковому періодах. Залежність прибутку від рівня витрат. Особливості впливу змінних і постійних витрат на величину прибутку. Мінімізація витрат, пов'язаних з основною діяльністю підприємства, - важливий фактор забезпечення його прибутковості. Внутрішні ціни підприємства та їх роль у формуванні витрат і прибутку підрозділів.

Тема 3. Формування витрат за місцями і центрами відповідальності

Місця витрат і центри відповідальності. Поняття «місця витрат». Ієрархічна структура місць витрат на підприємстві. Центри відповідальності за витрати (центри витрат) і центри прибутку. Мета диференціації витрат за місцями їх формування і центрами відповідальності: контроль витрат, персоніфікація відповідальності за їх рівень, підвищення точності обчислення витрат за їх носіями. Вимоги до організації центрів відповідальності: гомогенність результатів, можливість однозначного обчислення витрат, наявність персональної відповідальності за регульовані витрати. Функціональний і територіальний критерії організації центрів відповідальності.

Кошториси підрозділів. Склад витрат в місцях їх формування різного ієрархічного рівня. Прямі та загальні, регульовані та нерегульовані витрати підрозділів. Методика складання кошторисів підрозділів різного функціонального призначення: основних (дільниць, цехів), допоміжних, обслуговуючих. Особливості кошторисів виробничих підрозділів за напівфабрикатного і безнапівфабрикатного методів обчислення витрат. Ціни на продукцію і послуги внутрішньокоопераційних підрозділів, їх різновиди та умови застосування. Гнучкі кошториси підрозділів.

Розподіл витрат допоміжних та обслуговуючих підрозділів за складання кошторисів. Взаємозв'язок підрозділів підприємства. Особливості діяльності допоміжних і обслуговуючих підрозділів, система їх зв'язків у формі надання взаємних послуг. Проблема розподілу витрат допоміжних і обслуговуючих підрозділів між підрозділами основного виробництва. Методи розподілу витрат: методи прямого, повторного розподілу, метод системи рівнянь.

Особливості та сфера застосування окремих методів розподілу витрат допоміжних і обслуговуючих підрозділів.

Тема 4. Методичні основи обчислення собівартості окремих виробів

Роль і методи калькулювання. Роль калькулювання в управлінні витратами. Калькуляційні одиниці (носії витрат) на підприємстві. Проектно-кошторисні, планові, нормативні, фактичні калькуляції, їх призначення і зв'язок. Залежність точності калькулювання від частки прямих витрат у загальній їх сумі. Калькулювання на основі неповних і повних витрат. Залежність методів б калькулювання від особливостей виробництва продукції. Специфіка калькулювання в одно-, багатопродуктовому виробництві, у виробництві з комплексною переробкою сировини. Обчислення собівартості одиниці продукції в однопродуктовому, одно- і багатостадійному виробництві.

Калькулювання у багатопродуктовому виробництві. Диференціація витрат на прямі та непрямі калькуляційні статті щодо кожної калькуляційної одиниці. Статті прямих витрат і методика обчислення їх. Проблеми розподілу непрямих (загальних) витрат між різними виробами. Бази розподілу непрямих витрат й умови застосування їх. Розподіл загальновиробничих витрат. Методи розподілу адміністративних витрат і витрат на збут у разі калькулювання за повними витратами.

Калькулювання у комплексних (сумісних) виробництвах. Особливості підприємств з комплексною переробкою сировини. Основні та супутні продукти у комплексних виробництвах. Загальний технологічний процес і загальні витрати до моменту відокремлення продуктів. Прямі витрати на стадіях переробки окремих продуктів. Порядок розроблення калькуляцій.

Проблема розподілу загальних витрат між спільно виготовлюваними продуктами. Методи такого розподілу і його суб'єктивний характер. Розподіл загальних витрат на основі єдиного натурального показника обсягу виробництва. Недоліки та обмеженість застосування цього методу. Метод розподілу витрат за допомогою індивідуальних коефіцієнтів розподілу загальних витрат.

Прогнозування собівартості продукції на етапах її розроблення та освоєння виробництва. Відсутність нормативної бази для визначення собівартості продукції на етапах її розроблення та необхідність застосування методів приблизних обчислень. Параметричні методи визначення собівартості виробів та умови застосування їх. Методи: питомих показників, баловий, кореляційний, агрегатний. Застосування експертних оцінок і методу структурної аналогії собівартості. Залежність собівартості нових складних виробів від ступеня освоєння виробництва. Закономірність динаміки собівартості виробу на етапі освоєння виробництва, використання її для прогнозування рівня витрат.

Тема 5. Контроль витрат і стимулювання економії ресурсів

Облік і звітність як елементи контролю витрат. Роль контролю витрат у підтриманні режиму економії. Організаційна побудова системи обліку витрат і руху матеріальних цінностей. Диференціація і повнота обліку регульованих витрат за місцями їх формування. Оснащеність місць витрат засобами обліку безперервних ресурсів (електроенергії, води, пари, газу, стиснутого повітря тощо). Періодичність і форми звітності.

Методи контролю витрат. Порівняння фактичних витрат з плановими. Умови порівнянності фактичних і планових витрат за певний період. Необхідність перерахування планових витрат на фактичний обсяг продукції. Особливості контролю рівня витрат за нормативної системи обліку (стандарт-кост). Облік та аналіз відхилень фактичних витрат від нормативних за центрами відповідальності.

Стимулювання економії ресурсів. Необхідність стимулювання персоналу підприємства щодо економного використання ресурсів і оптимальних витрат. Форми стимулювання залежно від величини економії, яку можна спрямувати на преміювання за зниження витрат. Розподіл премії між учасниками заходу з економії витрат.

Змістовий модуль 2

Функціонально-методичні аспекти управління витратами

Тема 6. Аналіз системи “витрати-випуск-прибуток” як інструмент обґрунтування виробничо-маркетингових рішень

Сутність і передумови аналізу системи «витрати-випуск-прибуток» (CVP). Зв'язок витрат, обсягу виробництва (операційної діяльності) та прибутку. Економічне значення моделювання та аналізу цього співвідношення. Спрощена модель лінійних співвідношень за CVP-аналізу та графічна інтерпретація її. Показники, що обчислюються та аналізуються за CVP-аналізу. Розподіл витрат на змінні та постійні. Роль маржинального прибутку в аналізі та прийнятті рішень.

Аналіз рівноваги та безпеки операційної діяльності. Вплив постійних витрат на прибутковість діяльності підприємства. Рівноважний (беззбитковий) обсяг операційної діяльності (виробництва). Визначення беззбиткового обсягу операційної діяльності у натуральному і грошовому вимірі. Беззбитковість і безпека діяльності підприємства та його підрозділів. Обчислення рівня економічної безпеки підприємства.

Залежність прибутку від операційної активності та структури витрат. Значення управління прибутком і факторами його формування. Визначення рівня операційної активності (обсягу виробництва), що забезпечує цільовий прибуток. Залежність прибутку від операційної активності. Операційний ліверидж (важіль), визначення його та застосування в оперативному аналізі.

Тема 7. Оптимізація операційної системи підприємства за критерієм витрат

Оптимізація запасів і матеріальних потоків. Роль матеріальних витрат у формуванні вартості продукції і прибутку. Витрати на поставку і зберігання матеріалів на складі, їх залежність від величини та інтервалів поставки. Втрати (неотриманий прибуток) через відволікання коштів у виробничі запаси. Мінімізація витрат на поставку і зберігання матеріалів через визначення оптимальних партій поставки і величини запасів. Методи оцінювання матеріалів у запасах за відпускання їх у виробництво, на продаж та іншого вибуття. Сутність та умови ефективного застосування методів оцінювання: за собівартістю перших надходжень (FIFO), за собівартістю останніх надходжень (LIFO), за середньозваженою і нормативною собівартістю, ідентифікованою собівартістю і ціною продажу.

Адаптація операційної системи до зміни її завантаження. Необхідність відповідності структури і режиму роботи операційної системи певному обсягу діяльності. Мінливість ділової активності та потреба адаптації до нового рівня завантаження. Експлуатаційні витрати як критерій адаптації операційної системи до зміни завантаження. Параметри, форми і механізм адаптації основного устаткування.

Обґрунтування форми забезпечення операційної системи устаткуванням. Необхідність придбання устаткування у разі заміни його та розширення обсягу операційної діяльності. Альтернативи придбання устаткування - купівля (за рахунок власних коштів, кредиту), лізинг. Сумарні дисконтовані витрати як критерій вибору форми придбання устаткування. Обчислення поточних (дисконтованих) витрат за порівнянними альтернативними варіантами. Особливості обчислення лізингових платежів.

Тема 8. Системи і методи обліку затрат на виробництво та їх вплив на управління витратами

Системи і методи обліку затрат на виробництво і їх загальна характеристика. Управління виробничими затратами в умовах використання вітчизняних методів обліку затрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції. Сучасні моделі обліку витрат на виробництво.

Зв'язок витрат виробництва з його ефективністю. Показники ефективності управління витратами та їх характеристика. Оптимізація виробничої діяльності за критерієм витрат. Напрями підвищення ефективності управління витратами.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основна

1. Пріб К.А. 1. Артамонова Н.С. Управління витратами: навч. посіб. / Н. С. Артамонова, М. О. Акулюшина. К.: ЦУЛ, 2018. 116 с.
2. Біла О. Г. Управління витратами підприємства: теорія та практика: монографія / О. Г. Біла, І. Л. Боднарюк, Т. В. Мединська. – Львів: Видво ЛКА, 2012. 200 с.
3. Грещак М.Г. Управління витратами: навч.-метод. посіб. / М. Г. Грещак, О. С. Коцюба. 2-е вид. К.: КНЕУ, 2015. 131 с.
4. Данилко В.К. Управління витратами: навч. посіб. / В. К. Данилко, О. М. Кушніренко, К. С. Марченко. 2-е вид. К.: Каравела, 2018. 216 с.
5. Іванюта П.В. Управління ресурсами і витратами: навч. посібник / П.В. Іванюта, О. П. Лугівська; за ред. С. М. Іванюти. 2-ге вид. К.: ЦУЛ, 2011. 320 с.
6. Кузьмін О.Є. Управління витратами: навч. посіб. / О. Є. Кузьмін, М. О. Данилюк. ІваноФранківськ: Симфонія форте, 2014. 264 с.
7. Кузьмін О.Є. Управління витратами на підприємствах: навч. посіб. / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, У.І. Когут. Львів: Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2014. 244 с.
8. Латишева О.В. Управління витратами та ціноутворення: теорія та практика: підруч. / О.В. Латишева. Краматорськ: ДДМА, 2018. 375 с.
9. Погорелов Ю. С. Управління витратами підприємства: навч. посібник / Ю. С. Погорелов, Л.М. Христенко, А.А. Алейніков, Г.А. Макухін; заг. ред Г.В. Козаченко. Луганськ: Вид-во “Ноулідж”, 2011. 628 с.
10. Управління витратами: навч. посіб. / М.Г. Грещак, В.М. Гордієнко, О.С. Коцюба та ін.; за заг. ред. М.Г. Грещака. 2-е вид. К.: КНЕУ, 2018. 264 с.
11. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2002. 656 с.
12. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: монографія / А. В. Череп. Ч. 1. 2-ге вид. Х.: ІНЖЕК, 2007. 368 с.
- Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: монографія / А. В. Череп. Ч. 2. 2-ге вид. Х.: ІНЖЕК, 2007. 360 с.
9. Чорна М. В. Управління витратами: навч. посіб. / М.В. Чорна, П.В. Смірнова, Р.М. Бугріменко. К.: КНЕУ, 2017. 166 с.

Допоміжна

1. Васильців Т.Г. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій / Т.Г. Васильців, Т.А. Городня, Р.Л. Лупак // Інтелект ХХІ. 2017. Вип. 1. С. 52-57.
2. Голов С. Ф. Управлінський облік: підруч. / С. Ф. Голов. К.: ЦНЛ, 2018. 400 с.
3. Іванюта П. В. Управління ресурсами і витратами: навч. посіб. / П.В. Іванюта, О.П. Лугівська. 2-ге вид. К.: ЦУЛ, 2014. 320 с.

4. Куцик В. І. Моделювання конкурентних позицій підприємств реального сектора економіки на внутрішньому ринку / В. І. Куцик, Р. Л. Лупак // Бізнес-Інформ. 2017. № 12. С. 244-249.
5. Куцик В. І. Інструменти підвищення ефективності управління формуванням та використанням прибутку в цілях капіталізації підприємства / В. І. Куцик, Р. Л. Лупак, М. А. Годованюк // Бізнес Інформ. 2017. № 1. С. 167-171.
6. Лупак Р.Л. Ключові фактори успіху як системна умова забезпечення конкурентоспроможності підприємств / Р.Л. Лупак, О. І. Юсипович, Г.Р. Лаба // Економічний форум. 2019. №2. С. 167-171.
7. Лупак Р. Л. Розвиток підприємництва в умовах імпортонасичення внутрішнього ринку України / Р. Л. Лупак // Підприємництво і торгівля: зб. наук. пр. Львів, 2018. Вип. 22. С. 136-142.
8. Огійчук М. Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підруч. / Л.О. Сколотій, М. І. Еленкова та ін. 7-ме вид., перероб. і допов. К.: Алерта, 2016. 1040 с.
9. Партин Г. О. Фінансовий контролінг: навч. посіб. / Г. О. Партин, Р. І. Задерецька. Львів: Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2015. 232 с.
10. Чебанова Н. В. Управлінський облік: навч. посіб. / Н.В. Чебанова, Л.Є. Ревуцька. Харків: УкрДУЗТ, 2016. 218 с.
11. Яркіна Н.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / Н.М. Яркіна. 2-ге перероб. і доп. К.: Вид-во Ліра-К, 2017. 600 с.

Інтернет-ресурси

1. Національна бібліотека України ім. В. Вернадського НАН України: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Львівська наукова бібліотека ім. Стефаника НАН України. – м. Львів, вул. Стефаника, 2. Тел.: 274-43-72 <http://www.lsl.lviv.ua>.
3. Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Статистична служба Європейської комісії (Євростат): www.europa.eu.int.
5. *Періодичні видання (журнали, тижневики):*
 Актуальні проблеми економіки: <http://eco-science.net/Arhive.html>.
 Економіка України: <https://journals.ua/business/ekonomika-ukrainy-ukrainskiy>.
 Ефективна економіка: www.economy.nayka.com.ua.
 Економіка, фінанси, право: efp.in.ua/arhiv-nomeriv.
 Економіст: ua-ekonomist.com.
 Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право: <http://zt.knteu.kiev.ua>.
 Підприємництво, господарство і право: pgp-journal.kiev.ua.
 Фінанси України: fu.minfin.gov.ua.
 Проблеми економіки: www.problecon.com.
 Бізнес-Інформ: www.business-inform.net.
6. *Збірники наукових праць ЛТЕУ:*
 Вісник ЛТЕУ (Економічні науки): <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-ekon>.

Підприємництво і торгівля: <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-torg>.

7. Сайти мережі Інтернет:

www.ft.com - Financial Times.

www.businessweek.com - Business Week.

www.economist.com - The Economist.

www.europe.eu.int - Європейський союз.

www.imf.org - Міжнародний валютний фонд.

www.worldbank.org - Світовий банк.

www.wto.org - Світова організація торгівлі. www.portal.euromonitor.com - Євромонітор.

www.uncitral.org - Конференція ООН щодо права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ).

www.iccwbo.org - Міжнародна торговельна палата (МТП).

Технічне й програмне забезпечення /обладнання

Ноутбук, персональний комп'ютер, мобільний пристрій (телефон, планшет) з підключенням до Інтернет для:

- комунікації та опитувань
- виконання домашніх завдань
- виконання завдань самостійної роботи
- проходження тестування (поточний, модульний, підсумковий контроль)
- виконання індивідуальних науково-дослідних завдань.

Програмне забезпечення для роботи з освітнім контентом дисципліни та виконання передбачених видів освітньої діяльності: Microsoft Word, Excel.

Види та методи навчання і оцінювання

Код компетентності (згідно ОПП)	Назва компетентності	Код програмного результату навчання	Назва програмного результату навчання	Методи навчання	Методи оцінювання результатів навчання
ЗК <u>1</u>	Здатність проведення досліджень на відповідному рівні	Р <u>1</u>	Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах	МН-1-МН-6	МО2, МО6-7, МО10
СК <u>4</u>	Здатність до ефективного	Р <u>13</u>	Вміння планувати і здійснювати	МН-1-МН-6	МО2, МО6-7, МО10

Код компетентності (згідно ОПП)	Назва компетентності	Код програмного результату навчання	Назва програмного результату навчання	Методи навчання	Методи оцінювання результатів навчання
	використання та розвитку ресурсів організації		інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення організації (підрозділу)		
СК <u>9</u>	Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію	P <u>1</u>	Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах	МН-1-МН-6	МО2, МО6-7, МО10
		P <u>3</u>	Проектувати ефективні системи управління організаціями	МН-1-МН-6	МО2, МО6-7, МО10
		P <u>13</u>	Вміння планувати і здійснювати інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення організації (підрозділу)	МН-1-МН-6	МО2, МО6-7, МО10

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

МН1 –словесний метод (лекція, дискусія, півбесіда тощо);

МН2 –практичний метод (практичні заняття);

МН3 –наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);

МН4 – робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату);

МН5 –відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);

МН6 –самостійна робота (розв’язання завдань).

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

МО2 – усне або письмове опитування;

МО6 – реферати, есе;

МО7 – презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

МО10 – залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти при вивченні дисципліни “Управління витратами”

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
модуль 1			модуль 2		модуль 3			100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
8	8	8	8	8	8	8	8	
Модульний контроль - 18				Модульний контроль - 18				

Система та критерії оцінювання у Рівненському державному гуманітарному університеті

Еквівалент оцінки в балах для кожної окремої теми / виду діяльності може бути різний, загальну суму балів за тему визначено в розподілі балів, які отримують здобувачі вищої освіти при вивченні дисципліни.

Результат освітньої діяльності здобувача вищої освіти оцінюється згідно Положення про оцінювання знань і умінь здобувачів вищої освіти РДГУ за такими рівнями та критеріями:

Суми балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ЄКТС	Значення оцінки ЄКТС	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
90-100	A	відмінно	здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить і опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні здібності	Високий (творчий)	відмінно	зараховано
82-89	B	дуже добре	здобувач вищої освіти вільно володіє теоретичним матеріалом, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	добре	
74-81	C	добре	здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно			

Суми балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ЄКТС	Значення оцінки ЄКТС	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
			застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			
64-73	D	задовільно	здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, з-поміж яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	задовільно	
60-63	E	достатньо	здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	не зараховано
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	не зараховано

Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за виконання лабораторних досліджень; оцінка (бали) за практичну діяльність; оцінка за ІНДЗ; оцінка (бали) за участь у наукових конференціях, олімпіадах, підготовку наукових публікацій тощо.

Здобувачам вищої освіти після аудиторних занять надається право підвищувати свій рейтинг лише під час складання іспитів (підсумкового модульного контролю) за графіком екзаменаційної сесії. Залік виставляється за результатами поточного модульного контролю, проводиться по завершенню вивчення навчальної дисципліни.

Політика дисципліни

При організації освітнього процесу здобувачі вищої освіти, викладачі, методисти та адміністрація діють відповідно до: Положення про організацію

освітнього процесу у РДГУ, Положення про академічну доброчесність, Положення про оцінювання знань і умінь здобувачів вищої освіти, Положення про практики, Положення про внутрішнє забезпечення якості освіти.

Кожен викладач ставить здобувачам вищої освіти систему вимог та правил поведінки здобувачів вищої освіти на заняттях, доводить до їх відома методичні рекомендації щодо виконання різних видів робіт. При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність під час практичного заняття; (не)допустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття; несвоєчасне виконання поставленого завдання і т. ін.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний відвідувати всі заняття згідно розкладу, не спізнюватися. Дотримуватися етики поведінки. Працювати з навчальної та додатковою літературою, з літературою на електронних носіях і в Інтернеті. При пропуску лекційних занять проводиться усна співбесіда за темою. Відпрацьовувати практичні заняття при наявності допуску викладача. З метою оволодіння необхідною якістю освіти з дисципліни потрібно регулярно відвідувати заняття, а також регулярно готуватися до занять.

Політика доброчесності

Здобувач вищої освіти, виконуючи самостійну або індивідуальну роботу, повинен дотримуватись політики доброчесності. У разі наявності плагіату в будь-яких видах робіт здобувача вищої освіти він отримує незадовільну оцінку і повинен повторно виконати завдання, які передбачені у силабусі.